

Given the real scale of the spread of drug crime, its acquisition of organized and transnational character, the degree of public danger of illegal cultivation of hemp or sleeping poppy bushes in quantities containing narcotic drugs or psychotropic substances in small quantities, carried out without the purpose of sale, is insufficient for criminalization. The criminalization of these actions can negatively affect the authority of the state, since impunity for actions declared criminal will become the norm. The analysis of criminal statistics allows us to assert that today the following trend has emerged in combating crime in the sphere of illegal drug trafficking. In the sphere of influence of law enforcement agencies are mainly the least socially dangerous manifestations of this type of crime. Criminalization of the specified actions may strengthen the current trend.

The inexpediency of refusing in the draft of the new Criminal Code of Ukraine to differentiate the legal responsibility for the cultivation of sleeping poppy and cannabis into criminal and administrative depending on a certain quantitative criterion is substantiated.

Keywords: criminalization of acts, grounds for criminalization, principles of criminalization, sleeping poppy, hemp, drug-containing plants, illegal cultivation of drug-containing plants.

DOI: 10.33766/2524-0323.97.123-134

УДК 343.3.7

Полулященко М. В., ад'юнкта Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка (м. Сєвєродонецьк, Україна)

e-mail: marina_polul@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3131-0525>

ВІДПОВІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ ПРО ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ФАКТОРАМ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто відповідність кримінально-правової норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України) факторам криміналізації, а саме: проаналізовано єдину її підставу, обґрунтовано приводи та досліджено умови.

Доведено, що в законодавстві була вагома підстава для запровадження кримінально-правової норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, при тому частково враховані приводи та умови криміналізації. Підставою криміналізації діяння у виді втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є належний рівень його суспільної небезпечності.

Приводами до криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є необхідність виконання зобов'язань Конвенції про права дитини, Декларації прав дитини, Конституції України, Закону України «Про охорону дитинства», Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності», Указу Президента України «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» тощо; результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність; схвальна громадська думка, яка на сьогодні потребує додаткової перевірки.

© Полулященко М. В., 2022

Щодо умов криміналізації соціально-психологічного характеру, то доведено, що втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність згубно впливає на молоде покоління, спонукаючи його до аморальних вчинків; з приводу умови кримінально-правового характеру, встановлено, що чинний КК України вносить як самостійний склад кримінального правопорушення втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми за наявності складів кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за окремі форми втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, і це потребує розв'язання проблеми законодавчої несуперечності; відносно умови кримінально-процесуального характеру, то констатується, що встановлення факту причетності дорослих осіб, які впливають на неповнолітнього, несе певну складність, і лише за наявності достатніх доказів, з аналізу судової практики, дорослі визнають свою провину.

Ключові слова: втягнення, протиправна діяльність, криміналізація, фактори криміналізації, підстава криміналізації, приводи криміналізації, умови криміналізації, неповнолітні.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс (далі – КК) України містить чимало прикладів помилкової криміналізації діянь. Відповідні помилки здатні призводити до негативних наслідків. І тому для дослідника тієї чи іншої кримінально-правової заборони майже завжди виникає потреба у встановленні відповідності певної норми про кримінально протиправне діяння факторам криміналізації з визначенням її доречності або помилковості.

Кримінально-правова норма, передбачена ст. 304 КК України, яка присвячена втягненню неповнолітніх у протиправну діяльність, існує досить давно. Її попередній аналог містила ст. 208 КК України (УРСР) від 28.12.1960 р. На перший погляд, здається, не виникає питань у необхідності існування такої заборони. Однак, з метою подальшого вдосконалення та упорядкування кримінального законодавства, спробуємо з'ясувати, чи була в законодавця достатня підстава для запровадження норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність і чи враховані були при цьому належні приводи та умови криміналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підстави, принципи, умови, приводи, критерії, фактори тощо криміналізації діянь активно досліджуються в Україні. Зокрема Д. Балабанова розмежовує підстави (виділяє шість) та принципи (виділяє три) криміналізації. Такий підхід наявний у розвідках А. Топузяна, Н. Лопашенко, Є. Пилипенка та ін. Дослідник О. Попович розглядає тільки принципи криміналізації (виділяє дев'ять), відносячи до них і принцип суспільної небезпечності, який Д. Балабанова, Н. Лопашенко, Є. Пилипенко вважають підставою. Такі вчені, як: М. Мягков, А. Семенов, Д. Колодін, О. Дудоров, М. Хавронюк та інші, – досліджували підстави криміналізації. Серед інших, дослідник М. Хавронюк виділяє фактори, до яких відносить лише єдину підставу, а також приводи та умови криміналізації діянь. Принципи криміналізації, окрім О. Поповича та А. Топузяна, розглядали В. Гацелюк, В. Ємельянов (пише про п'ять принципів) тощо. Видається, таке різноманіття підходів може викликати складнощі у визначенні доцільності криміналізації суспільно небезпечних діянь. Таким чином, зазначене питання й дотепер не можна віднести до остаточно розв'язаних.

Щодо криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, то, з-поміж інших, зазначеною проблематикою займалися А. Топузьян, В. Дзундза, І. Топольськова, Г. Дан. Але наразі проблема відповідності кримінально-правової норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України) факторам криміналізації залишається помірно вивченою і все ще потребує дослідницької уваги. Зокрема, це стосується громадської думки як приводу криміналізації та умов криміналізації кримінально-правового характеру (не визначено єдності термінології, вбачаються прогалини у кримінальному законі, простежується зайвість окремих видів заборон тощо).

Формулювання цілей. Метою статті є встановлення меж криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність через визначення відповідності кримінально-правової норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України) факторам криміналізації, таким як підстава, приводи та умови криміналізації.

Виклад основного матеріалу. Як було вище зазначено, у теорії кримінального права питання про підстави, принципи, умови, приводи, передумови, критерії тощо криміналізації діянь розглядається досить суперечливо, і фахівці з цього приводу висловлюють різні позиції. Іноді навіть відповідні поняття відносять до синонімічного ряду, зовсім не розмежовуючи їх. У цій статті спиратимемося на результати дослідження М. Хавронюка, який найбільш повно, максимально уніфіковано та обґрунтовано визначає фактори визнання тих чи інших діянь кримінально протиправними. Серед них він виділяє єдину підставу, приводи та умови криміналізації, які мають застосовуватись системно, у сукупності [6, с. 65]. Тобто, якщо не встановлений хоча б один фактор, діяння не може вважатися кримінально протиправним. Лише врахування всіх факторів у їх взаємозв'язку дозволяє встановити ту чи іншу кримінально-правову заборону. З огляду на це, подальший аналіз питання криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність здійснюватиметься у спосіб встановлення відповідності кримінально-правової норми, передбаченої ст. 304 КК України, підставі, приводам та умовам криміналізації, згідно з підходом, що запропонував М. Хавронюк.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «підстава» тлумачиться як «те головне, на чому базується, ґрунтується що-небудь» [2, с. 966]. І це, справді, так, адже М. Хавронюк відносить до єдиної підстави криміналізації діянь відповідний ступінь і характер їх суспільної небезпеки, який характеризується своєю здатністю заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони (а не будь-яким іншим об'єктам) істотну (а не будь-яку іншу) шкоду [6, с. 66], що, по суті, є тією головною основою, на якій ґрунтуються будь-які криміналізаційні процеси. Багато науковців з кримінального права серед підстав кримінально-правової заборони виділяють саме суспільну небезпечність. Зокрема, Д. Балабанова зазначає, що при обговоренні кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність суспільної небезпеки конкретного виду діянь [1, с. 146].

Спіраючись на ч.2 ст. 11 КК України, можна визначити, що суспільно небезпечне діяння – це діяння, яке заподіяло або могло заподіяти істотну шкоду фізич-

ній чи юридичній особі, суспільству або державі [11]. Для з'ясування змісту суспільної небезпечності діяння в науці кримінального права розроблені її більш деталізовані показники, а саме характер і ступінь суспільної небезпечності. Отже, чи є таке діяння, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність суспільно небезпечним і чи відповідає відповідна кримінально-правова норма єдиній підставі криміналізації?

Характер суспільної небезпечності втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність характеризується тим, що таке діяння посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, глибоко впливає на молодих людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх. Особливо небезпечними є дії, спрямовані на втягнення осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, у злочинні групи, у вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, насамперед ті, що поєднані з незаконним обігом наркотичних засобів або зброї, застосуванням насильства, а також ті, котрі посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи (склади кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за окремі форми втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність) [12]. Не виникає сумніву, що в разі вчинення зазначеного діяння порушується нормальний фізичний розвиток та правильне моральне виховання юного покоління, ставляться під загрозу важливі життєві інтереси неповнолітніх.

За рекомендацією Пленуму Верховного суду України (постанова № 2 від 27 лютого 2004 р. «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність»), визначаючи ступінь суспільної небезпечності такого кримінального правопорушення, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, треба враховувати форми і способи втягнення, ступінь негативного впливу на нормальний розвиток і здоров'я неповнолітніх, а також інші заподіяні кримінальним правопорушенням шкідливі наслідки [12]. Тобто на ступінь суспільної небезпечності втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність впливають дії дорослої особи, пов'язані із психічним або фізичним впливом на неповнолітнього, з метою викликати в нього прагнення взяти участь у вчиненні кримінального правопорушення, і ці дії передбачають саме ініціативну поведінку. Такий вплив на молоде покоління може здійснюватися в спосіб обману, залякування, підкупу, переконання, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких спонукань, у пропозиції вчинити кримінальне правопорушення, нанесення тілесних ушкоджень, побоїв тощо.

Крім того, вплив на неповнолітнього та безпосередньо втягнення його у протиправну діяльність може здійснюватися як під час особистого спілкування, так і через мережу Інтернет, зокрема через соціальні мережі, адже підростаюче покоління розглядає його (Інтернет) як основне джерело інформації та головний засіб комунікації. Діти засвоюють будь-які зразки поведінки, як соціальні, так й антисоціальні норми у віртуальному просторі, який для сучасного молодого покоління стає цікавішим, ніж реальне життя. Та слід зауважити: хоча законодавство України

й містить цілу низку нормативно-правових актів, що спрямовані на захист та дотримання прав дітей, проте в ньому відсутня достатня кількість положень, котрі присвячені захисту дітей від порушення їхніх прав через використання мережі Інтернет. Зокрема, про такий вплив на дітей безпосередньо не згадується в жодній статті КК України (а також про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність).

Відомо, що неповнолітні найбільше зазнають цілеспрямованого негативного впливу з боку найближчого соціального оточення чи груп з антисоціальною спрямованістю тощо. Дорослі, які втягають молодь у протиправну діяльність, своїми діями посягають при цьому на суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моральності у сфері належного морального, інтелектуального та фізичного виховання, розвитку неповнолітніх. Такі дії дорослих негативно впливають на молоде покоління, прищеплюючи йому аморальні погляди та асоціальні ідеї. Тому втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність є суспільно небезпечним діянням, і потрібно всіма засобами перешкоджати та не допускати використання дітей дорослими правопорушниками у відповідних цілях. Означене вказує на те, що характер такої небезпечності дозволяє передбачити саме кримінальну відповідальність, а не будь-яку іншу.

Далі оцінимо наявність або відсутність приводів до криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «привід» тлумачиться як «причина якихось дій» [2, с. 1111], тобто що саме слугувало прийняття певного рішення.

М. Хавронюк зазначає, що приводами до криміналізації можуть бути: необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави; результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його караності; громадська думка [6, с. 65].

Діти (або неповнолітні) є повноцінними членами суспільства і також мають свої права, деякі особливості реалізації яких зумовлені виключно тим фактом, що їхня фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист. Її основними міжнародними документами, які регулюють відповідне питання, є Конвенція про права дитини і Декларація прав дитини.

З огляду на це, можна констатувати, що приводом до криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність насамперед є необхідність виконання міжнародно-правових зобов'язань, що містять Конвенція про права дитини, ст. 1 якої закріплює, що «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [9], Декларація прав дитини, у якій зазначено, що «дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово,

морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності. При виданні з цією метою законів головним міркуванням має бути найкраще забезпечення інтересів дитини» [4].

Конституція України в ст. 52 проголошує, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [10]. Захист дітей є основним завданням будь-якої держави, адже діти легко піддаються навіюванню та впливу і їх без труднощів можна втягнути в кримінальну та будь-яку іншу, заборонену законом діяльність. Сказане має відношення до другого приводу криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, а саме необхідності створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини (у нашому випадку, дитини) як головного обов'язку держави. Про важливість захисту інтересів неповнолітніх свідчать і такі прийняті заходи держави, що впливають з положень Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.; згідно з ним держава здійснює захист дітей від усіх форм насильства [8]. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності» від 28 січня 2000 р. № 113 зобов'язує ряд органів державної влади вжити заходів щодо запобігання проявам злочинності серед дітей, своєчасно виявляти осіб, які втягують неповнолітніх у протиправну діяльність, та притягувати їх до відповідальності [15]. Основні напрямки розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх знайшли своє відбиття в Указі Президента України «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24 травня 2011 р. № 597 [16]. Передбачається, що реалізація цих напрямів має зменшити рівень дитячої злочинності й посилити відповідальність сім'ї, суспільства та держави за процес виховання і становлення дітей, забезпечити додержання прав і свобод дітей, які потрапили в конфлікт із законом через підвищення рівня їх правового та соціального захисту.

Щодо динаміки та поширеності втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, то кримінологічні дослідження з цього питання неодноразово проводили Г. Дан [3], В. Дзундза [5], І. Топольскова [13], А. Топузян [14] та ін. На основі проведених ними розвідок установлювалась обґрунтованість караності розгляданого діяння. Було доведено, що протидіяти такому явищу, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, без використання кримінально-правових заходів впливу неможливо. І саме криміналізація діяння, передбаченого ст. 304 КК України, виступила закономірним та соціально зумовленим кроком. Як зазначає А. Топузян, ця кримінально-правова заборона є не тільки обґрунтованою, але й суспільно бажаною (необхідною) [14].

Говорячи про громадську думку як привід криміналізації, треба зауважити, що стан кримінально протиправної діяльності неповнолітніх завжди викликав з боку громадськості глибоку занепокоєність, що зумовлює пошук ефективних засобів запобігання їй, вжиття додаткових заходів з боку державних органів та громадськості. Проблема правопорушень неповнолітніх у суспільному дискурсі залишається однією з найбільш актуальних. Над пошуком шляхів її розв'язання працює широке коло фахівців різних галузей: кримінології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціології тощо. Однак будь-які опитування громадської думки відносно доречності кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у

протиправну діяльність не проводилися, тому однозначно стверджувати про наявність саме цього приводу криміналізації на сьогодні не можна.

Резюмуючи викладене, таке діяння, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, цілком відповідає всім приводам криміналізації, однак наразі недостатньо аргументів щодо доведеності такого приводу, як громадська думка.

Вирішення питання про законодавче визнання діяння кримінально проти-правним обов'язково потребує дотримання певних умов криміналізації.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття умови тлумачиться як «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, забезпечують нормальну роботу чого-небудь» [2, с. 1506], тобто це певні вимоги, порядок дій.

М. Хавронюк виділяє такі умови криміналізації:

- *соціально-психологічного характеру* – діяння може бути криміналізоване, якщо це обумовлено його аморальністю або такою, що базується на правовій культурі, правосвідомості населення, науковців – розробників законопроектів, представників законодавчого і правозастосовних органів;

- *кримінально-правового характеру* – не підлягає криміналізації діяння: а) яке не відповідає визначенням у кримінальному законі ознакам кримінального правопорушення; б) яке вже визнане кримінальним правопорушенням; в) криміналізація якого може суттєво ускладнити процес кримінально-правової кваліфікації та викликати помилки у кваліфікації;

- *кримінально-процесуального характеру* – повинна існувати реальна можливість доказування факту вчинення даного діяння існуючими кримінально-процесуальними засобами. Дотримання цієї умови забезпечує невідворотність відповідальності [6, с. 67].

Зважаючи на соціально-психологічний характер, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність слушно сприймається як таке, що згубно впливає на молоде покоління, спричиняючи шкоду його інтелектуальному і фізичному розвитку, деформуючи моральні цінності, впроваджуючи аморальні вчинки та погляди, що істотно позначається на рівні злочинності неповнолітніх. Такий негативний вплив проявляється як у сім'ї (тривала бездоглядність, зайва опіка і строгість; конфліктні сімейні стосунки тощо), так і в групах негативного проведення дозвілля (бездіяльне проведення вільного часу з однолітками чи старшим асоціальним контингентом), а також через засоби масової інформації.

Розглядаючи умову кримінально-правового характеру, слід зауважити, що чинний КК України вносить, як самостійний склад кримінального правопорушення, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми (ст. 304 КК України). Крім того, існують такі склади кримінальних правопорушень, які передбачають відповідальність за окремі форми втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 323, ст. 324, ст. 150-1; ч.2 ст. 181; ч.3 ст. 300; ч.3 ст. 301; чч. 3, 4 ст. 300-1; ст. 301-2; ч.3 ст. 302; ч.3 ст. 303; чч. 2, 3 ст. 307; ч.3 ст. 309; ч.2 ст. 315; ч.2 ст. 317 КК України) [11]. Однак відповідна система норм характеризується відсутністю єдності термінології, наявністю прогалин у кримінальному законі, зайвістю окремих видів заборон тощо.

Насамперед хотілося б наголосити на термінологічній неузгодженості, що має місце в кримінально-правових нормах про втягнення неповнолітніх у проти-правну діяльність (як у межах основної норми, так і спеціальної). Зокрема, мова йде про використання таких понять, як втягнення неповнолітнього (ст. 304 КК), спонукання неповнолітнього (ст. 323 КК), схилення неповнолітнього (ст.ст. 315, 324 КК), використання малолітньої дитини (ст. 150-1 КК), втягування групи неповнолітніх (ст. 181), примушування неповнолітнього (ст.ст. 300, 300-1 КК), втягнення або примушування неповнолітнього (ст.ст. 301-2, 303 КК), із залученням неповнолітнього (ст.ст. 302, 307, 309 КК). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «втягнення» відсилається до розуміння поняття «втягнути» і тлумачиться як «тягнути кого-небудь, що-небудь усередину чогось, залучати, притягати, заохочувати до участі у чомусь» [2, с. 210], проте слова «втягнення» і «втягування» спрямовують нас до значення терміна «втягнути», тобто вони однозначні. Під поняттями «спонукання» розуміють «викликання у когось бажання робити що-небудь, змушування, схилення, залучання, заохочування до якоїсь дії, певного вчинку» [2, с. 1374]; «схилення» – «згода на що-небудь, піддаючись умовлянням, переконанням приставати на щось» [2, с. 1420]. Знову синонімічний ряд, оскільки «спонукати» означає «схиляти». І «спонукати» – це «залучати, заохочувати», що є в значенні термінів «втягнення» та «втягування». Словник визначає примушування як «вимагання в кого-небудь виконання чогось, незалежно від його волі, бажання; домагання чогось із застосуванням сили; своєю дією, вчинками, викликання певної дії, вчинку, стану, ставлення до чого-небудь» [2, с. 1124]. «Примушування» також повертає нас до терміна «спонукання». І той, й інший термін передбачають викликання певної дії (робити що-небудь). «Залучення», за словником, означає «заохочування, спонукання кого-небудь брати участь у чому-небудь, включаючи якусь роботу, приманювання». Тобто всі перелічені терміни є синонімами, тому залишається не зрозумілим, чому законодавець їх розмежує.

Вважаємо, якщо в диспозиції статті вживається таке поняття, як «втягнення», то воно повинно бути нормативно розкритим (описова диспозиція), так само, як це зроблено, наприклад, у розділі КК України про кримінальні правопорушення проти власності (таємне викрадення чужого майна (крадіжка), відкрите викрадення чужого майна (грабіж) тощо). Поняття «втягнення» могло би розкриватися через зазначення на фізичний та/або психологічний вплив на неповнолітнього. Ці два терміни також можуть бути визначені, тобто фізичний вплив – це заподіяння тілесних ушкоджень, побої, мордування, катування тощо, психологічний вплив – це погроза застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків та товаришів, позбавити повсякденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів; давання порад про місце й способи вчинення кримінального правопорушення або приховання його слідів; обіцянка приховати сліди кримінального правопорушення, забезпечити грошима, подарунками, розвагами тощо [12]. І, крім того, поняття «втягнення» може включати вказівку на спосіб його вчинення, а саме: як особисто, так і через цифрові технології та засоби.

Термін «втягнення» доцільно буде використовувати і в тих нормах, які передбачають відповідальність за окремі прояви втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Це призведе до упорядкування єдності термінології, крім того, усуне часткові прогалини в кримінальному законі. Щодо зайвості окремих видів заборон, то викликає заперечення існування кримінально-правової норми, яку містить ст. 150-1 КК України. Як кваліфікувати дії матері, яка залучила свою малолітню дитину до заняття жебрацтвом? За ч.2 ст. 304 КК України чи за ч.1 ст. 150-1 КК України? Фактично описується одне й те ж діяння, але кримінально-правовий вплив передбачається різним. Тож можна поставити питання про доречність виключення ст. 150-1 з КК України.

Беручи до уваги умову кримінально-процесуального характеру, треба показати реальну можливість доказування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Установлення дорослих, що негативно впливають на неповнолітніх, втягують їх у вчинення кримінальних правопорушень, є найважливішим завданням доказування такого діяння, як втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Однак виявлення причетності особи дорослих, що впливають на неповнолітнього, як обставина, що входить у предмет доказування, несе певну складність. Насамперед під час доказування необхідно з'ясувати, чи могла неповнолітня особа самостійно, без допомоги інших осіб, вчинити кримінальне правопорушення. Як свідчить судово-практика, а саме аналізовані вироби суду за період з 01.01.2020 року по 31.12.2021 року, дорослі особи, які втягли неповнолітнього у вчинення кримінального правопорушення, лише за наявності доказів, що їх викривають, здебільшого визнають себе винними у скоєному [7].

Проаналізувавши дотримання визначених вище умов криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, можна зазначити, що це діяння відповідає їм з низкою застережень: не визначено єдності термінології, вбачаються прогалини у кримінальному законі, простежується зайвість окремих видів заборон тощо.

Висновки. Визначаючи відповідність кримінально-правової норми про втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України) факторам криміналізації, таким як підстава, приводи та умови криміналізації, установлено таке:

1. Відповідно до єдиної підстави кримінально-правової заборони, діяння у виді втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність становить належний рівень суспільної небезпечності.

2. Аналіз приводів до криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність свідчить про наявність таких з них: 1) необхідність виконання зобов'язань Конвенції про права дитини, Декларації прав дитини, Конституції України, Закону України «Про охорону дитинства», Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності», Указу Президента України «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» тощо; 2) відповідність кримінологічним дослідженням щодо динаміки та поширеності втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. Водночас схвальна громадська думка щодо кримінальної відповідальності за відповідне діяння може

бути лише припущенням, оскільки належних опитувань з цього приводу досі не проводилося.

3. Розгляд питання про дотримання умов криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність свідчить про те, що воно відповідає їм з низкою застережень: не визначено єдності термінології, вбачаються прогалини у кримінальному законі, простежується зайвість окремих видів заборон тощо (щодо умов кримінально-правового характеру).

4. Криміналізація втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність нині не суперечить жодному з відповідних факторів (хоча і виявлено низку законодавчих вад), а тому є необхідною і цілком виправданою.

У перспективі вбачається доцільним додатково вивчити громадську думку щодо доречності криміналізації втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність та її меж, а також вдосконалення умов криміналізації кримінально-правового характеру.

Використані джерела:

1. Балобанова Д. О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права* : збірник наукових праць. 2009. № 47. С. 145-148. URL : <http://www.apdp.in.ua/v47/28.pdf>.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.

3. Дан Г. В. Запобігання використанню малолітньої дитини для заняття жебрацтвом в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. 227 арк.

4. Декларація прав дитини. Прийнята резолюцією 1986 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text. (дата звернення: 24.01.2022).

5. Дузунда В. В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. юрид. акад. Укр. ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 189 арк.

6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Вагте, 2014. 944 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kriminalne-pravo-navchalnyy-posibnyk-2014.pdf>.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 15.01.2022).

8. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. (дата звернення: 24.01.2022).

9. Конвенція ООН про права дитини : Міжнародний документ ООН від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_021. (дата звернення: 24.01.2022).

10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 24.01.2022).

12. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0002700-04>. (дата звернення: 24.01.2022).

13. Топольскова І. О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Інст. держ. і права ім. Корецького НАН України. Київ, 2003. 184 с.

14. Топузьян А. Р. Кримінально-правова охорона моральності неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Наук.-дослід. інст. вивч. проблем злочин. ім. акад. В. В. Станіса Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2018. 249 с.

15. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячої бездоглядності» від 28 січня 2000 р. № 113. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113/2000#Text>. (дата звернення: 24.01.2022).

16. Указ Президента України «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» від 24 травня 2011 р. № 597. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>. (дата звернення: 24.01.2022).

References:

1. Balobanova, D. O. (2009) *Zahalni zasady teorii kryminalizatsii. Aktualni problemy derzhavy i prava : zbirnyk naukovykh prats - Current issues of state and law: a collection of scientific papers, 145-148*. URL : <http://www.apdp.in.ua/v47/28.pdf>. [in Ukrainian].

2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005) Busel, V. T. (Ed.) Kyiv; Irpin: Perun. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>. [in Ukrainian].

3. Dan, H. V. (2020) *Zapobihannia vykorystanniu malolitnoi dytyny dlia zaniattia zhebratstvom v Ukraini. Candidate's thesis*. Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Deklaratsiia prav dytyny. Pryiniata rezoliutsiieiu 1986 (XIV) Heneralnoi Asamblei OON vid 20 lystopada 1959 roku. (1959) N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text. [in Ukrainian].

5. Dzundza, V. V. (2005) *Kryminalna vidpovidalnist za vtiahnennia nepovnlitnikh u zlochynnu abo inshu antyhromadsku diialnist. Candidate's thesis.*. Nats. yuryd. akad. Ukr. im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv. [in Ukrainian].

6. Dudorov, O. O., Khavroniuk, M. I. (2014) *Kryminalne pravo : navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Vaite. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyy-posibnyk-2014.pdf>. [in Ukrainian].

7. Yedynyi derzhanyi reiestr sudovykh rishen. N. d. N. p. URL : <https://reiestr.court.gov.ua>. [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» vid 26 kvitnia 2001 r. № 2402-III. (2001) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. [in Ukrainian].

9. Konventsiiia OON pro prava dytyny : Mizhnarodnyi dokument OON vid 20.11.1989. (1989) N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_021. [in Ukrainian].

10. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996. (1996) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, № 30*, art. 141. [in Ukrainian].

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. (2001) N. p. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [in Ukrainian].

12. Pro zastosuvannia sudamy zakonodavstva pro vidpovidalnist za vtiahnennia nepovnlitnikh u zlochynnu chy inshu antyhromadsku diialnist : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27.02.2004 № 2. (2004) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v0002700-04>. [in Ukrainian].

13. Topolskova, I. O. (2003). *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni aspekty borotby iz vtiahnenniam nepovnlitnikh u zlochynnu abo inshu antyhromadsku diialnist. Candidate's thesis*. Inst. derzh. i prava im. Koretskoho NAN Ukrainy. Kyiv. [in Ukrainian].

14. Topuzian, A. R. (2018) Kryminalno-pravova okhorona moralnosti nepovnolitnikh. *Candidate's thesis*. Nauk.-doslid. inst. vyvch. problem zlochyn. im. akad. V. V. Stashysa Nats. akad. prav. nauk Ukrainy. Kharkiv. [in Ukrainian].

15. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro dodatkovy zakhody shchodo zapobihannia dytiachoi bezdohliadnosti» vid 28 sichnia 2000 r. № 113. (2000) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113/2000#Text>. [in Ukrainian].

16. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Kontsepsiuu rozvytku kryminalnoi yustytysii shchodo nepovnolitnikh v Ukraini» vid 24 travnia 2011 r. № 597. (2011) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.01.2022

Poluliashchenko M., Adjunct of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko (Sievierodonetsk, Ukraine)

COMPLIANCE WITH CRIMINAL LAW ON INVOLVEMENT OF MINORS IN ILLEGAL ACTIVITY FACTORS OF CRIMINALIZATION

The article examines the compliance of the criminal law norm on the involvement of minors in illegal activities (Article 304 of the Criminal Code of Ukraine) is in conformity with the criminalization factors, namely that a single ground has been analyzed, reasons substantiated and conditions investigated.

It has been proven that the legislator had a strong case for the introduction of a criminal law provision on the involvement of minors in illegal activities, taking into account in part the grounds and conditions for criminalization. The ground for criminalizing an act in the form of involving minors in illegal activities is the appropriate level of its social danger.

The reasons for criminalizing the involvement of minors in illegal activities are the need to comply with the obligations of the Convention on the Rights of the Child, the Declaration of the Rights of the Child; The Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine On Child Protection, the Decree of the President of Ukraine On Additional Measures to Prevent Child Neglect, the Decree of the President of Ukraine On the Concept of Juvenile Justice in Ukraine, etc.; conducted criminological research on the dynamics and prevalence of involvement of minors in illegal activities; positive public opinion, which today needs additional scrutiny.

Regarding the conditions of criminalization of socio-psychological nature, the involvement of minors in illegal activities has a detrimental effect on the younger generation, introducing immoral acts; with regard to criminal law, the current Criminal Code of Ukraine allocates to an independent criminal offense the involvement of minors in illegal activities, drunkenness, begging, gambling, in addition, allocates the composition of criminal offenses, which provide for liability for certain forms of involvement of minors activities which requires solving the problems of legislative coherence; with regard to criminal procedure, the identification of adults influencing a juvenile is a challenge and only in the presence of sufficient evidence from the analysis of case law, adults admit their guilt.

Keywords: involvement, unlawful activity, criminalization, criminalization factors, ground of criminalization, reasons for criminalization, conditions of criminalization, minors.